

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ СИТУАЦІЙНИХ ВПРАВ (CASE STUDY)

ORGANIZATION OF STUDENTS' INDEPENDENT WORK DURING THE USE OF THE SITUATION MANAGEMENT METHOD (CASE STUDY)

Стаття присвячена аналізу кейс-методу як інструменту організації самостійної роботи студентів. На основі узагальнення наукових джерел та практичного досвіду теоретично обґрунтовано необхідність планування, методичного забезпечення самостійної роботи студентів під час проведення занять із використанням case study. Уточнено поняття «організація самостійної роботи студентів». З'ясовано, що організація самостійної роботи студентів – це порядок побудови та здійснення активної навчально-пізнавальної діяльності студентів (позааудиторна й аудиторна) з оволодіння матеріалом навчального предмета без безпосередньої участі викладача, що забезпечує найкращий результат із мінімальними затратами ресурсів. Уперше проаналізовано особливості самостійної роботи студентів під час навчання за допомогою кейс-технологій. На основі контент-аналізу розкрито сутність поняття «кейс-метод». З'ясовано, що кейс-метод – це метод навчання у вигляді єдиного інформаційного комплексу (опис і аналіз ситуації), що допомагає зрозуміти (розв'язати) приклад реальної професійно зорієнтованої ситуації з метою формування в майбутніх фахівців досвіду раціонального вирішення проблем професійної діяльності. Розглянуто дидактичні принципи кейс-методу в концепті самостійної роботи студентів, серед яких а) забезпечення студентів достатньою кількістю наочних матеріалів; б) підготовка викладачем основних положень теоретичного матеріалу (щоб не перевантажувати студентів); в) формування у студентів навичок самоменеджменту, уміння працювати з інформацією. Аналізується педагогічна цінність кейс-методу. Розкрито кейс-технологію та проаналізовано дидактичні можливості її складових частин, серед яких методи ситуаційного аналізу, інциденту і розбору ділової кореспонденції. Проаналізовано структуру кейс-методу, зокрема ті елементи, що відносяться до самостійної роботи студентів. Розкрито сутність основних етапів самостійної роботи студентів за темою кейсу: підготовчого, на якому має бути забезпечена теоретико-практична готовність студента до виконання самостійних завдань із кейсу, етапу

виконання самостійного завдання й етапу аналізу виконаного самостійного завдання з теми кейсу.

Ключові слова: організація самостійної роботи студентів, кейс, кейс-метод, дидактичні принципи кейс-методу, класифікація самостійної роботи над кейсом, кейс-технологія, структура кейс-методу, етапи самостійної роботи студентів за темою кейсу.

The article is devoted to the analysis of the case method as a tool for organizing students' independent work. On the basis of content analysis, the essence of the concepts "case-method", "organization of students' independent work" is revealed. It is found that the case-method is a method of training in the form of a single information complex (description and analysis of the situation), which helps to understand (solve) an example of a real professional-oriented situation in order to form the experience of rational solving problems of professional activity for future specialists. The didactic principles of the case-method in the concept of independent work of students are considered, among them: a) providing students with sufficient visual materials; b) preparation by the teacher of basic provisions of theoretical material (not to overload students); c) formation of students self-management skills, ability to work with information. The pedagogical value of the case method is analyzed. Case technology is revealed and didactic possibilities of its components are analyzed, including methods of situational analysis, incident and analysis of business correspondence. The structure of the case method is analyzed, in particular, those elements that are related to students' independent work. The essence of the basic stages of students' independent work on the topic of the case is revealed: a preparatory course, which should provide the theoretical and practical readiness of the student to perform independent tasks from the case, the stage of performing the independent task and the stage of analyzing the completed independent task on the topic of the case. **Key words:** organization of students' independent work, case, case-method, didactic principles of case-method, classification of independent work on case, case-technology, structure of case-method, stages of independent work of students on topic of case.

УДК 378.147–057.87: 37.091.33
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-17-1-13>

Зарішняк І.М.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, фізичної
культури та управління освітою
Донецького національного
університету імені Василя Стуса

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Самостійна робота має пріоритетне значення у філософії навчання впродовж усього життя. Це одна з форм організації освітнього процесу в закладі вищої освіти і невід'ємна його складова частина, тому необхідно цілеспрямовано готувати студентів до самостійного пошуку й осмислення знань, формування вмінь і навичок для подальшої навчальної й професійної діяльності. За нормативними документами, що менше часу відводиться на аудиторну роботу, то більше на само-

стійну навчальну роботу. Тому викладачі повинні залучати весь дидактичний арсенал для організації самостійної роботи студентів, зокрема можливості кейс-методу (case study).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Останні дослідження науковців засвідчують актуальність проблеми самостійної роботи студентів (далі – СРС). Зокрема, можна констатувати деякі суперечності, серед яких суперечності між збільшенням обсягів наукової інформації й навчального матеріалу з дисциплін для самостійного

опрацювання та методами навчання, які не відповідають сучасним вимогам організації освітнього процесу, значний педагогічний потенціал самостійної роботи студентів під час використання інноваційних технологій та методів навчання не підсилюється методичними вказівками щодо її організації. Оскільки відсутність чіткої системи організації самостійної роботи студентів призводить до перевантаження останніх завданнями для самостійного виконання, потрібно розробляти методичні вказівки до їх виконання. Зокрема, дослідники вказують на те, що «сутність кейс-методу полягає в самостійній пізнавальній діяльності студентів у штучно створеному професійному середовищі, яке дає можливість поєднати теоретичну підготовку і практичні вміння, необхідні для творчої діяльності у професійній сфері» [2, с. 154]. Отже, обґрунтовують необхідність організації викладачем методичної складової частини самостійної роботи під час проведення заняття за кейс-методом. Скажімо, з'являється потреба у визначенні особливостей самостійної роботи студентів під час упровадження кейс-методу.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз останніх досліджень проблеми використання кейс-технологій у процесі навчання студентів дозволив нам зробити висновки, що більшість робіт присвячено методичним аспектам методу кейс-стаді. Зокрема, розглядаються різновиди, структура, принципи (Ю.В. Гуцін, Ю.П. Зінченко, С.О. Сисоєва, Ю.П. Сурмін), умови ефективності та методика проведення (Л.В. Козак, А.П. Панфілова, С.Б. Ступіна). Класифікацію кейс-технологій розробила Н.В. Бордовська. Проте мало робіт присвячено системному аналізу самостійної роботи студентів під час навчання за допомогою кейс-технологій.

Мета статті – теоретичне обґрунтування системи організації самостійної роботи студентів під час використання методу case study.

Виклад основного матеріалу. Оскільки сутність самостійної роботи студентів за кредитно-модульної системи полягає насамперед в індивідуалізації їхньої роботи у властивому їм темпі, використанні лекцій суто з метою мотивації та загальної орієнтації студентів і застосуванні друкованих матеріалів, то постає необхідність пошуку вдосконалення шляхів, форм і методів організації самостійної роботи студентів. Під організацією самостійної роботи студентів розуміємо порядок побудови та здійснення активної навчально-пізнавальної діяльності студентів (позааудиторна й аудиторна) з оволодіння матеріалом навчального предмета без безпосередньої участі викладача, що забезпечує найкращий результат із мінімальними затратами ресурсів. Оскільки самостійну роботу студентів вважають завершальним етапом розв'язання навчально-пізнавальних завдань, то

велике значення має її належне організаційно-методичне забезпечення, зокрема під час використання кейс-технологій. Проаналізуємо принципи й етапи організації самостійної роботи студентів за використання кейс-методу.

Кейс трактується як інформаційний пакет для аналізу реальної ситуації. У перекладі «кейс» – конкретний випадок, справа, ситуація, яку цікаво вивчити чи обговорити, причому його вирішення має практичний зміст. Дослідники [2; 3; 5; 6; 8] визначають кейс-метод як метод навчання у вигляді єдиного інформаційного комплексу (опис і аналіз ситуації), що допомагає зрозуміти (розв'язати) приклад реальної професійно зорієнтованої ситуації з метою формування в майбутніх фахівців досвіду раціонального вирішення проблем професійної діяльності. Педагогічну цінність кейс-методу вбачають у тому, що він активізує пізнавальну діяльність студентів, розвиває особистісні якості та створює ситуацію, що мотивує самостійний вибір і пошук студентами оптимальних рішень кейсу.

Самостійна робота над кейсом належить до обов'язкової за рівнем обов'язковості (за класифікацією В. Буряка), оскільки передбачає виконання завдань, передбачених робочими програмами. За видами діяльності її відносять до навчально-пізнавальної або професійної, а за рівнем мотивації – до високого рівня.

Необхідність організації самостійної роботи студентів під час ситуаційних вправ зазначає С.О. Сисоєва, вказуючи на дидактичні принципи кейс-методу, серед яких ті, що пов'язані з організацією самостійної роботи студентів: а) забезпечення студентів достатньою кількістю наочних матеріалів; б) підготовка викладачем основних положень теоретичного матеріалу (щоб не перевантажувати студентів); в) формування у студентів навичок самоменеджменту, умінь працювати з інформацією [7, с. 210].

Автори навчального посібника «Інноваційні технології навчання в діяльності інженера-педагога» зазначають такий етап реалізації кейс-методу під час підготовки студентів-майбутніх педагогів, що включає виконання творчого самостійного завдання за темою кейсу [1, с. 115]. Кейс-метод дозволяє студентам здійснювати аналітичні операції щодо майбутньої професійної діяльності спочатку самостійно, а потім під керівництвом викладача. Вирішення студентами поставлених завдань сприятиме формуванню умінь: а) виявляти проблему; б) узагальнювати інформацію; в) висувати гіпотези; г) формулювати альтернативні рішення.

Про необхідність удосконалення форм і методів самостійної роботи студентів під час застосування кейс-методу свідчить і той факт, що дослідники радять, наприклад, під час вивчення права, видавати студентам матеріали із ситуаційною вправою

й умовами її виконання наперед для самостійної підготовки [6, с. 407].

Дослідники [9, с. 10] вбачають педагогічну цінність кейс-методу в тому, що він активізує пізнавальну діяльність студентів, розвиває особистісні якості та створює ситуацію, що мотивує самостійний вибір і пошук студентами оптимальних рішень кейсу. Зокрема, автор, обґрунтовуючи педагогічні умови ефективного використання кейс-методу, називає обов'язковим елементом поетапної роботи над кейсом «індивідуальну роботу з кейсом», що передбачає самостійне опрацювання матеріалів кейсу та виконання поставлених викладачем завдань для наступного опрацювання в міні-групах, презентації та колективного обговорення результатів виконаного завдання [9, с. 12].

На те, що використання кейсів у навчанні сприяє виробленню самостійності в ухваленні рішень, наголошує Т.М. Пашенко [5], зокрема, метод кейсу формує навички самоорганізації. Автор стверджує, що «кейс-технології засновані на самостійному вивченні друкованих і мультимедійних навчально-методичних матеріалів, що надаються студенту у спеціальній формі (кейс)», і вказує на необхідність підготовки методичного забезпечення самостійної роботи під час використання кейс-методу. Кейс-технологія передбачає використання методів активного навчання, серед яких методи самостійної роботи студентів: метод ситуаційного аналізу, метод інциденту і метод розбору ділової кореспонденції. Оскільки дидактичні можливості методу інциденту передбачають самостійне знаходження й опрацювання необхідної інформації для ухвалення рішення, а під час розбору ділової кореспонденції студент теж працює самостійно, аналізуючи опис ситуації, то можна говорити про необхідність організації методичного забезпечення самостійної роботи студентів під час використання кейс-методу. Отже, дидактичний потенціал методів самостійної роботи полягає у формуванні умінь працювати з інформацією (підбирати, виділяти основні положення, формулювати власні думки, ухвалювати рішення й оцінювати їхні наслідки). Самостійна робота студентів обов'язкова на першому етапі використання кейс-методу [4].

Дослідниця Г.М. Козлова у структурі кейс-методу розглядає такі його елементи, як зміст комплексу матеріалів із кейс-методу, куди входять матеріали для студентів і викладачів. Для організації самостійної роботи студентів викладачу необхідно підготувати систему навчально-методичних засобів. Матеріали з кейс-методу для студентів вміщують анотацію, текст кейсу, запитання та практичні завдання до кейсу, додатки, презентацію. Оскільки основною метою самостійної роботи студентів під час застосування кейс-методу є формування вміння аналізувати навчальну та наукову літературу, виділяти основне і другорядне, ста-

вити питання та самостійно відповідати на них, формуючи власні погляди, то організацію самостійної роботи студентів розглядають насамперед як забезпечення зовнішніх умов відповідно до індивідуальних особливостей студентів щодо формування їхньої самостійності. Зокрема, серед завдань викладача – визначення мети самостійної роботи над кейсом, завдань та цільової настанови на їх виконання. Визначені завдання мають враховувати формування у студентів необхідних професійних компетентностей. Якщо викладач підбирає чи сам готує текст кейсу (опис реального чи вигаданого випадку схвалювання рішень, їхніх передумов і наслідків), то він має враховувати: а) умови використання різних видів кейсів; б) принципи, серед яких читабельність, співпереживання, альтернативність, правдоподібність, екстраполяція, нейтральність, структуризація й актуальність [3, с. 119–134].

Серед переваг кейс-методу М.В. Швардак називає розвиток самостійного мислення [8, с. 210]. На нашу думку, кейс-метод є інструментом організації СРС, оскільки за його допомогою можна створити умови для прояву й удосконалення аналітичних і оцінних навичок, самостійного мислення, роботи в команді (синергія), формування вміння аргументувати власну думку, пошуку ефективного вирішення практичних завдань.

Проведене практичне дослідження, у якому визначали організацію методичного забезпечення самостійної роботи студентів, засвідчило серед причин труднощів такого забезпечення неясність формулювання викладачами завдань, відсутність методичних рекомендацій із виконання завдань, завищені вимоги до виконаної роботи [10].

Висновки. Отже, підсумовуючи вказане вище, можемо дійти таких висновків:

1. По-перше, переорієнтація професійної освіти на компетентнісний підхід зумовила актуалізацію проблеми професійного спрямування системи самостійної роботи студентів й необхідності вдосконалення методичних основ її організації. Тому актуальною стала проблема організації методичного забезпечення СРС під час проведення заняття з використанням case study.

2. По-друге, СРС із виконання завдань за темою кейсу може охоплювати такі етапи: 1) підготовчий, на якому має бути забезпечена теоретико-практична готовність студента до виконання самостійних завдань із кейсу. Викладач повинен підготувати теоретичні положення кейсу, мотивувати студентів до виконання самостійного завдання, розробити рекомендації щодо ситуації, які повинні містити: а) план дій студента; б) практико-орієнтовані питання; в) питання творчого, дослідницького характеру; г) питання для самоконтролю. Самостійна підготовка до опрацювання кейсу має включати основні й додаткові літературні й інтер-

нет-джерела; 2) етап виконання самостійного завдання. Оскільки на цьому етапі передбачено безпосереднє індивідуальне виконання студентом завдання з теми кейсу, то викладач повинен сформулювати запитання в навчально-пізнавальній формі, так, щоб були задіяні всі пізнавальні психічні процеси. Формулюючи завдання самостійного опрацювання теми кейсу, необхідно враховувати особисті якості студента (цілеспрямованість, наполегливість, відповідальність тощо), що забезпечують пізнавальну активність; 3) аналіз виконаного самостійного завдання з теми кейсу. Цей етап передбачає визначення викладачем чіткого поетапного контрольо-оціночного компонента. Основним принципом на цьому етапі має стати систематичний зворотний зв'язок у формі самоконтролю та контролю викладача.

3. По-третє, організація методичного забезпечення самостійного опрацювання студентами завдань кейсу має відповідати таким вимогам: 1) забезпечення студентів методичними рекомендаціями до кейсу із планом дій, коротким теоретичним коментарем із теми кейсу, ключовими запитаннями щодо роботи над темою кейсу («У чому полягає проблема?», «У чому полягають причини, що призвели до такої ситуації?», «Які альтернативні шляхи подальших дій?»), запитаннями для самоконтролю і списком необхідних та додаткових джерел. Методичні рекомендації до кейсу – це комплекс роз'яснень, що забезпечують студентів оптимальну організацію вивчення кейсу; 2) завдання для самостійного опрацювання повинні формувати у студентів уміння самостійного пошуку додаткової інформації, виокремлення основних положень теми, виробленню власної думки, пошуку альтернативних рішень і оцінки їхніх наслідків; 3) у завданнях, що студент виконує індивідуально, повинна бути відображена синергія з командною роботою за кейс-методом; 4) питання до кейсу мають бути спрямовані на дослідницьку діяльність студентів; 5) завдання самостійної роботи студентів із кейсу повинні формувати у студентів уміння й навички самоменеджменту.

Отже, організація самостійної роботи студентів під час використання методу ситуаційних вправ – це окремий і необхідний етап реалізації методу case study, що має на меті активізувати пізнавальну діяльність студентів, розвинути особистісні якості та створити ситуацію мотивації самостійного вибору й пошуку студентами оптимальних рішень кейсу. Ефективність цього етапу в основному залежить від якості організації викладачем його методичного забезпечення.

Перспективним у цьому напрямі, на нашу думку, є створення кейсів із педагогічних дисциплін і методичних рекомендацій щодо проведення занять для викладачів, методичних вказівок щодо самостійного опрацювання кейсу для студентів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Інноваційні технології навчання в діяльності інженера-педагога : навчальний посібник для інженера-педагога : у 2-х ч. / за ред. О.Е. Коваленко, Л.В. Штефан. Харків : Вид-во ТОВ «Цифрова друкарня № 1», 2013. Ч. 1 : Теоретичні основи. 195 с.
2. Про вищу освіту : Закон України, чинний з 1 липня 2014 р. URL: https://urist-ua.net/%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B8/%D0%BF%D1%80%D0%BE_%D0%B2%D0%B8%D1%89%D1%83_%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D1%83/.
3. Козак Л.В. Кейс-метод у підготовці майбутніх викладачів до інноваційної професійної діяльності. *Освітологічний дискурс*. 2015. № 3 (11). С. 153–162. URL: [http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/12809/1/Kozak_L_OD_3\(11\).pdf](http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/12809/1/Kozak_L_OD_3(11).pdf).
4. Козлова Г.М. Методика викладання у вищій школі : навчальний посібник. Одеса : ОНЕУ, 2014. 200 с.
5. Науково-методичні засади професійної підготовки кваліфікованих робітників в умовах євроінтеграції : колективна монографія / за заг. ред. Л.В. Нестерової. Київ : ІПТО НАПН України, 2012. 160 с.
6. Пащенко Т.М. Кейс-метод як сучасна технологія навчання спеціальних дисциплін. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32309421.pdf>.
7. Рибачук А.В. Використання кейс-методу у процесі фахової підготовки майбутніх юристів у вищих навчальних закладах. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2013. Вип. 35. С. 404–409. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2013_35_86.
8. Сисоєва С.О. Інтерактивні технології навчання дорослих : навчально-методичний посібник. Київ : ВД «ЕКМО», 2011. 320 с.
9. Швардак М.В. Кейс-метод у процесі професійної підготовки майбутніх учителів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2014. Вип. 33. С. 209–211.
10. Шевченко О.П. Педагогічні умови використання кейс-методу у процесі вивчення гуманітарних дисциплін у вищих технічних навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Луганськ, 2011. 22 с.
11. Шевчук М.О., Киричок І.І., Новгородська Ю.Г. Проблеми управління самостійною роботою студентів вищих навчальних закладів. *Молодий вчений*. Серія «Педагогічні науки». 2018. № 1 (53). С. 408–412.